

IZVOD IZ STUDIJE ZAŠTITE ZAŠTIĆENOG STANIŠTA „DIVČIBARE”

U skladu sa članom 42. stav 9. Zakona o zaštiti prirode („Službeni glasnik RS”, br. 36/09, 88/10, 91/10-ispravka, 14/16, 95/18-dr. zakon i 71/21), Ministarstvo zaštite životne sredine objavljuje izvod iz studije zaštite na osnovu koga će zainteresovana javnost moći da identifikuje u prostoru definisane granice i režim zaštite zaštićenog područja II (druge) kategorije, Zaštićeno stanište „Divčibare”.

Zaštićeno stanište „Divčibare” predstavlja deo prostrane površi na području planine Maljen u zapadnom delu centralne Srbije. Karakterišu ga šumski ekosistemi utisnuti u vlažne eutrofne i mezotrofne travne formacije u okruženju turističkog centra Divčibare. Iako svedeno na samo tri zasebna lokaliteta, „Bela Kamenica”, „Žujan” i „Pitomine”, poseduje vredne florističko-vegetacijske elemente značajne za očuvanje na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Najveći deo područja Divčibara leži na serpentinskoj geološkoj podlozi. Ono što se kolokvijalno zove „Divčibarska tresava” su, zapravo, prošireni zaravnjeni delovi doline tokova Bele Kamenice i Crne Kamenice, izgrađeni od kvartarnih tvorevina.

Na relativno maloj površini zaštićenog područja našle su stanište 464 biljne vrste koje čine 12,44% celokupne flore Srbije, što ovo područje izdvaja od susednih krajeva Srbije. Od ukupnog broja vrsta biljaka, 90 imaju nacionalni i međunarodni značaj, a 63 su zaštićene prema Pravilniku o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva. Od ukupnog broja zaštićenih vrsta, 11 je strogo zaštićenih, među kojima su: *Anacamptis coriophora* (smrdljivi kačunak), *Echium russicum* (zmijoglavka), *Epipactis atrorubens* (tamnocrvena kaluždarka), *Gladiolus imbricatus* (crepasta gladiola), *Iris sibirica* (sibirska perunika), dok su 52 zaštićene – među kojima su: *Anacamptis morio* (kačunak), *Anacamptis pyramidalis* (plaštak), *Colchicum autumnale* (mrzovac), *Dactylorhiza sambucina* (miomirisni kačun), *Daphne blagayana* (Blagajev jeremičak), *Epipactis helleborine* (kaluždarka) i druge. Takođe, zabeleženo je i 14 reliktnih vrsta – *Aremonia agrimonoides* (pavlovac), *Aruncus dioicus* (suručica), *Allium ursinum* (sremuš), *Asarum europaeum* (kopitnjak), *Epimedium alpinum* (devet Jugovića), *Eriophorum latifolium* (vetrogon), *Erythronium dens-canis* (pasji zub), *Euphorbia glabriflora* (golocvetna mlečika), *Lilium martagon* (šumski ljiljan), *Melittis melissophyllum* (matočika), *Sanicula europaea* (milogled), *Parnassia palustris* (zlatnikova bela trava), *Phleum alpinum* i *Poa alpina* subsp. *alpina*.

Osim navedenog, neophodno je istaći da Divčibare predstavljaju malu botaničku baštu orhideja na otvorenom, koja je veoma značajna, ne samo iz razloga što je u njoj zabeleženo 16 vrsta i podvrsta orhideja (što predstavlja trećinu od ukupno 57 registrovanih orhideja u zapadnoj Srbiji), već i zbog toga što su njihove populacije na području Divčibara brojne, što se retko može videti u drugim krajevima Srbije. Posebno je značajno prisustvo subendemične orhideje *Dactylorhiza maculata* subsp. *Transsilvanica* (*transilvanijski kačun*), pa se Divčibare mogu smatrati najvažnijim područjem u Srbiji za očuvanje ove vrste.

Šumsku vegetaciju karakterišu razredene beloborove šume sa crnjošom na ofiolitima (*Erico-pinetum sylvestris serpentinicum*) (Stefanović, 1963) unutar kojih su „utisnute” grupe i pojedinačna stabla *Betula pendula* Roth (breza) kao pionirske vrste, što u pejzažno estetskom smislu prostoru daje interesantnu lišćarsko-četinarsku mozaičnu vegetacijsku sliku. U mozaiku šumske vegetacije sporadično se javljaju i fragmenti bukovo-jelovih šuma (*Abieti-Fagetum moesiaca*), brezovih šuma (*Betuletum pendulae*) i šuma belog i crnog bora (*Pinetum nigrae-sylvestris*). Navedene šume svrstavaju se u kategoriju „prioritetnih tipova staništa” dominantno izgrađenih od endemičnih vrsta biljaka, fragilnih staništa usled slabe i spore obnovljivosti, kao i u kategoriju reprezentativnih staništa na području Srbije. Šumske sastojine su izgrađene od

ukupno 18 vrsta dendroflоре, od kojih se u kategoriji „zaštićena divlja vrsta” prema Pravilniku o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva nalaze 4: *Betula pendula* Roth (breza), *Juniperus communis* L. (kleka), *Rosa canina* L. (divlja ruža) i *Crataegus monogyna* Jacq (beli glog). Na spisku vrsta drveća koje spadaju u kategoriju retkih, reliktnih, endemičnih ili ugroženih vrsta (TBFA, 2000) nalaze se 4 vrste: *Betula pendula* Roth (breza) – retka i ugrožena, *Malus silvestris* L. (divlja jabuka) – retka i ugrožena, *Populus tremula* L. (jasika) – pod rizikom i *Sorbus aucuparia* L. (jarebika) – retka. Dendrofond područja Zaštićeno stanište „Divčibare” je blizak prirodnom potencijalu i odlikuje ga izuzetno visok stepen autohtonosti, što daje posebnu vrednost ovom prostoru. Kompozicija šumskog predela, odnosno prostorni raspored i „arhitektura” šumskih i nešumskih površina, njihov ekološki i funkcionalni odnos, kao i sastav šumskih zajednica odlikuju šumsku komponentu predela, dajući prostoru poseban pečat i autentičnost.

Takođe, značajno je istaći da se zaštićeno područje nalazi na listi „Međunarodno značajnih područja za ptice u Srbiji” (Important Bird Areas in Serbia, BirdLife 2000) pod nazivom „Valjevske planine RS025 IBA”.

U okviru granica zaštićenog područja i neposrednom okruženju registrovane su ukupno 64 vrste ptica, što predstavlja oko 18% od ukupnog broja vrsta ptica registrovanih u Srbiji. Najveći broj vrsta ptica (55) ima status strogo zaštićene divlje vrste prema Pravilniku o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva. Na međunarodnom nivou vrste zabeležene na ovom području su od posebnog značaja, kao na primer *Circus gallicus* (zmijar), *Dryocopus martius* (crna žuna), *Dendrocopos syriacus* (seoski detlić), *Lullula arborea* (šumska ševa) i *Lanius collurio* (rusi svračak).

Zabeleženo je prisustvo ukupno 16 vrsta vodozemaca i gmizavaca, što čini 32% od ukupnog broja vrsta koje naseljavaju teritoriju Republike Srbije. Ovo područje predstavlja stanište 5 strogo zaštićenih divljih vrsta vodozemaca: *Salamandra salamandra* (daždvenjak), *Lissotriton vulgaris* (mali mrmoljak), *Ichthyosaura alpestris* (planinski mrmoljak), *Bombina variegata* (žutotrbi mukač), *Bufo bufo* (krastača) i *Rana dalmatina* (šumska žaba), kao i 5 strogo zaštićenih divljih vrsta gmizavaca: *Emys orbicularis* (barska kornjača), *Zamenis longissimus* (Eskulapov smuk), *Coronella austriaca* (smukulja), *Natrix natrix* (belouška) i *Natrix tessellata* (ribarica).

Značajno je istaći da zaštićeno područje obuhvata dva „Odabrana područja za dnevne leptire” (Prime Butterfly Areas) pod nazivom „Povlen 15” i „Maljen-Suvobor 39” u Srbiji (Jakšić, 2008) i to „Povlen” i „Maljen-Suvobor”.

Odabrano područje za dnevne leptire (PBA) „Povlen” karakteriše 10 ciljnih vrsta, i to: *Thymelicus acteon* (tamni livadar), *Zerynthia polyxena* (uskršnji leptir), *Parnassius mnemosyne* (mnemozine), *Parnassius apollo* (Apolon), *Scolitantides orion* (žednjakov plavac), *Glaucopsyche alexis* (zelenotrbi plavac), *Maculinea arion* (pegavi mravnik), *Euphydryas maturna* (šumski šarenac), *Euphydryas aurinia* (močvarni šarenac), *Melitaea aurelia* (crvenonosni šarenac). PBA područje „Maljen-Suvobor” odlikuje prisustvo 7 ciljnih vrsta: *Pseudophilotes vicrama* (dušičin plavac), *Scolitantides orion* (žednjakov plavac), *Glaucopsyche alexis* (zelenotrbi plavac), *Maculinea arion* (pegavi mravnik), *Euphydryas aurinia* (močvarni šarenac), *Coenonympha gardetta* i *Erebia medusa* (prolećna erebija).

Od faune insekata na području je zabeleženo prisustvo strogo zaštićenih divljih vrsta, kao što su: *Lucanus cervus* (jelenak), *Nymphalis vaualbum* (mrki mnogobojac) i *Formica rufa* (šumski mrav). Takođe, u vodama zaštićenog područja pronađena je strogo zaštićena vrsta beskičmenjaka *Austropotamobius torrentum* (potočni rak) koji se ubraja među najugroženije slatkovodne beskičmenjake u Evropi.

GRANICE PRIRODNOG DOBRA

Ukupna površina zaštićenog područja iznosi 50 ha 30 a 63 m².

Na području Zaštićenog staništa „Divčibare“ izdvojene su tri posebne prostorne celine, lokaliteti pod nazivima: „Bela Kamenica“, „Žujan“ i „Pitomine“ na kojima je utvrđen režim zaštite II (drugog) stepena, u skladu sa prirodnim i stvorenim vrednostima, antropogenim uticajima, potrebnim merama za sprovođenje zaštite i očuvanja, kao i mogućnostima korišćenja i razvoja.

Granica lokaliteta „Bela Kamenica“ počinje od tromede katastarskih parcela br. 510/2, 498/3 i 536/1 (KO Divčibare), odakle kreće u pravcu istoka granicom kat. parc. broj 536/1, do kat. parc. broj 534 koju preseca u tačkama X=418650 Y=4884724 i X=418667 Y=4884703, nastavlja u istom smeru i preseca kat. parc. broj 533 u tačkama X=418667 Y=4884703 i X=418681 Y=4884686. Zatim, granica nastavlja u pravcu istoka granicom kat. parc. br. 523, 530, 529, 528 do mesta gde preseca kat. parc. broj 562 u tačkama X=418988 Y=4884709 i X=419028 Y=4884721, granica nastavlja u istom smeru spoljnom granicom kat. parc. br. 564, 565, 563, 568/6, 568/5, 568/8, 568/4, 569/5, 569/1, do tromede kat. parc. br. 569/1, 579/2 i 1023 odakle menja pravac ka jugozapadu, spoljnom granicom kat. parc. br. 569/1, 569/3, 570/1, 565 do mesta gde preseca kat. parc. broj 578/1 u tačkama X=419241 Y=4884533 i X=419241 Y=4884362. Granica zatim nastavlja u pravcu jugozapada granicom kat. parc. br. 729, 728, 727, do tromede kat. parc. br. 727, 578/2 i 1030, odakle menja pravac ka jugoistoku granicom kat. parc. broj 1030, prateći tok reke, zatim granicom kat. parc. broj 578/10, do tačke gde preseca kat. parc. broj 1030 u tačkama X=419270 Y=4883976 i X=419267 Y=4883974, menja pravac ka severoistoku granicom kat. parc. br. 762/2, 765/1, 764 do mesta gde preseca kat. parc. broj 771/1 u tačkama X=419098 Y=4884044 i X=419078 Y=4884078. Granica dalje nastavlja u istom smeru spoljnom granicom kat. parc. br. 760/1, 760/2, 759, 756, 755, 731, 734, 737, 738, 744, 738, 739, 526, 525, 524, 523, 533, 534 do početka granice ovog lokaliteta tj. tromede kat. parc. br. 510/2, 498/3 i 536/1 (KO Divčibare).

Granica lokaliteta „Žujan“ počinje od tromede kat. parc. br. 800/2, 823/1 i 823/3 (KO Divčibare), nastavlja u pravcu juga granicom kat. parc. br. 823/1, 824/1, 825/1 i 826/1 do mesta gde preseca kat. parc. broj 827/11 u tačkama X=418392 Y=4884028 i X=418411 Y=4884037, zatim preseca put kat. parc. broj 826/11 u tačkama X=418411 Y=4884037 i X=418414 Y=4884039, granica nastavlja u istom smeru i preseca kat. parc. broj 827/8 u sledećim tačkama X=418414 Y=4884039, X=418436 Y=4884049 i X=418457 Y=4884018. Granica dalje nastavlja u pravcu jugoistoka granicom kat. parc. br. 827/8, 826/11, 827/11, 829, 790/1, 790/6, 842, 843, 844/1, 848/5, 893, 891, 890/1 i 909, zatim menja pravac ka zapadu granicom kat. parc. br. 909, 890/1, 893, 885, menja pravac i nastavlja ka jugozapadu granicom kat. parc. br. 884/1 i 875/1, nastavlja granicom kat. parc. broj 875/1 do tačke X=418651 Y=4883757, odakle menja pravac ka severozapadu granicom kat. parc. br. 885, 848/5, 853/4, 854/4 i 848/5, do mesta gde preseca kat. parc. broj 844/1 u sledećim tačkama X=418446 Y=4883818 i X=418433 Y=4883820, zatim preseca kat. parc. broj 843 u tačkama X=418433 Y=4883820 i X=418410 Y=4883817, nastavlja u istom smeru i preseca kat. parc. broj 842 u tačkama X=418410 Y=4883817 i X=418403 Y=4883816, preseca kat. parc. broj 841 u tačkama X=418403 Y=4883816 i X=418355 Y=4883808. Dalje granica nastavlja granicom kat. parc. broj 840 do mesta gde ponovo preseca kat. parc. broj 841 u tačkama X=418329 Y=4883787 i X=418309 Y=4883756, preseca kat. parc. broj 842 u tačkama X=418309 Y=4883756 i X=418307 Y=4883741, zatim preseca kat. parc. broj 843 u tačkama X=418307 Y=4883741 i X=418296 Y=4883721, u nastavku preseca i kat. parc. broj 844/1 u tačkama X=418296 Y=4883721 i X=418283 Y=4883698, granica zatim menja pravac ka severu presecajući ponovo kat. parc. broj 844/1 u tačkama X=418283 Y=4883698 i X=418269 Y=4883703, nastavlja i peseca kat. parc. broj 843 u tačkama X=418269 Y=4883703 i X=418260 Y=4883713, preseca kat. parc. broj 842 u tačkama X=418260 Y=4883713 i X=418251

Y=4883719, zatim kat. parc. broj 839 u tačkama X=418251 Y=4883719 i X=418235 Y=4883754, preseca kat. parc. broj 835/1 u tačkama X=418235 Y=4883754 i X=418221 Y=4883780, zatim preseca kat. parc. broj 834/1 u tačkama X=418221 Y=4883780 i X=418209 Y=4883840. Granica dalje nastavlja granicom kat. parc. broj 830/1 do mesta gde preseca istu parcelu u tačkama X=418209 Y=4883840 i X=418264 Y=4883907, preseca kat. parc. broj 828/1 u tačkama X=418264 Y=4883907 i X=418265 Y=4883937, nastavlja i preseca kat. parc. broj 827/2 u tačkama X=418265 Y=4883937 i X=418274 Y=4883979, preseca kat. parc. broj 826/1 u tačkama X=418274 Y=4883979 i X=418274 Y=4884017, zatim preseca kat. parc. broj 825/1 u tačkama X=418274 Y=4884017 i X=418276 Y=4884054, preseca i kat. parc. broj 824/1 u tačkama X=418276 Y=4884054 i X=418278 Y=4884090 i granica nastavlja do mesta odakle je počela tj. od tromede kat. parc. br. 800/2, 823/1 i 823/3 (KO Divčibare).

Lokalitet „Pitomine“ je sastavljen iz dva odvojena dela:

Granica lokalitet „Pitomine“, deo a počinje od tromede kat. parc. br. 313, 320/1 i 315 (KO Divčibare) i nastavlja u pravcu istoka granicom kat. parc. br. 320/1, 320/2, 311/1 do tromede kat. parc. br. 310/2, 339/6 i 311/1 odakle menja pravac ka jugu granicom kat. parc. broj 311/1, sve do mesta gde preseca kat. parc. broj 311/1 u tačkama X=420508 Y=4885405, X=420485 Y=4885383, X=420481 Y=4885366, X=420453 Y=4885326, dalje granica menja pravac ka severozapadu granicom kat. parc. br. 311/1, 320/2, 320/1 do tromede kat. parc. br. 321/1, 315 i 320/1, gde menja pravac ka severu sve do početka granice ovog lokaliteta, tj. kat. parc. br. 313, 320/1 i 315 (KO Divčibare).

Granica lokalitet „Pitomine“, deo b počinje od tromede kat. parc. br. 335/7, 335/3 i 336/15 (KO Divčibare) i nastavlja u pravcu jugoistoka granicom kat. parc. br. 335/7, 335/1, 335/2, zatim granica menja pravac ka jugu i preseca kat. parc. broj 334/1 u tačkama X=420650 Y=4885349 i X=420664 Y=4885331 i dalje nastavlja granicom kat. parc. broj 334/1, menjajući pravac ka severozapadu granicom kat. parc. broj 334/1 i kat. parc. br. 335/1, 335/7 sve do početka granice ovog lokaliteta, odnosno, kat. parc. br. 335/7, 335/3 i 336/15 (KO Divčibare).

REŽIM ZAŠTITE

Režim zaštite II (drugog) stepena – „aktivna zaštita, sprovodi se na zaštićenom području ili njegovom delu sa delimično izmenjenim ekosistemima velikog naučnog i praktičnog značaja i posebno vrednim predelima i objektima geonasleda“.

Da bi se zaštitile temeljne vrednosti, osim zabrana i ograničenja propisanih odredbama Zakona o zaštiti prirode i Uredbom o režimima zaštite („Službeni glasnik RS“, broj 31/12), na zaštićenom području, odnosno u režimu zaštite II stepena sprovode se i specifične mere koje se ogledaju kroz sledeće zabrane i ograničenja.

Zabranjuju se sledeći radovi i aktivnosti:

- promena namene zemljišta – staništa prioritetnih za zaštitu, staništa zaštićenih vrsta biljaka, zaštitnog zelenila i ostalih zelenih površina;
- izgradnja objekata – stambenih, vikendnih, apartmana, hotela, restorana i sl.;
- izgradnja infrastrukturnih objekata, osim trase kanalizacije planirane Izmenama i dopunama Plana generalne regulacije za turistički centar Divčibare, treća izmena („Službeni glasnik grada Valjeva“, br. 10/2022);
- izgradnja servisnih saobraćajnica za pristup vozilima službe održavanja u zoni trase kanalizacije;
- ispuštanje komunalnih ili nekih drugih otpadnih i fekalnih voda na zaštićenom području;
- izvođenje geoloških istraživanja koja podrazumevaju izradu istražnih objekata (bušotine, raskopi, useci, zaseci i sl.);
- eksploatacija mineralnih sirovina i materijala rečnih korita;

- otvaranje bilo kakvih deponija, odlaganje i izmeštanje otpadnih materija;
- izmena morfologije terena;
- unošenje invazivnih vrsta;
- paljenje vatre;
- obavljanje intervencija i aktivnosti koje nepovoljno utiču na staništa ili strogo zaštićene divlje vrste biljaka i životinja;
- postavljanje tabli i drugih informacija na stablima;
- čista seču šume;
- sadnja drvenastih i žbunastih vrsta na livadskim i pašnjačkim ekosistemima;
- nekontrolisano i neplansko uništavanje vegetacije;
- unošenje stranih (alohtonih) vrsta i genetski modifikovanih organizama;
- branje/sakupljanje strogo zaštićenih i zaštićenih biljnih vrsta;
- betoniranje postojećih i planiranih staza;
- otvaranje bilo kakvih deponija;
- zemljani, šumarski i drugi radovi kojima se mogu narušiti estetske i ambijentalne vrednosti zaštićenog prostora, ugroziti njegove karakteristike i primarne vrednosti.

Ograničavaju se sledeći radovi i aktivnosti:

- sanitarna seča (uklanjanje samo suvih, bolesnih, izvaljenih i trulih stabala), kao i druge šumarske intervencije nege i zaštite šuma, uključujući mere protivpožarne zaštite;
- primena odgovarajućih bioloških mera protiv fitopatoloških i entomoloških oboljenja šuma;
- postavljanje i održavanje informativnih tabli, izložbenih postavki i mobilijara, u cilju prezentacije prirodnih vrednosti;
- sprovođenje mera kontrole i suzbijanja invazivnih vrsta koje ne podrazumevaju upotrebu hemijskih sredstava;
- aktivnosti vezane za očuvanje i unapređenje populacija retkih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta;
- kontrolisana posetu u obrazovne, rekreativne i opštekulturne svrhe;
- sprovođenje naučno-istraživačkih aktivnosti i praćenje prirodnih procesa;
- sprovođenje odgovarajućih mera protivpožarne zaštite.